

Farkas Kálmán

JÁSZJÁKÓHALMA ZSIDÓNAK MINŐSÍTETT LAKOSAIRÓL¹

Harminc ember sorsáról tudok. Ebből húszan Auschwitzba kerültek, és csak hárman éltek túl a vézskorszakot. További tíz személy elkerülte a deportálást és túlélte a háborút.

Legnépesebb a Willner család volt. Özvegy Willner Sámuelné (*mh.*) 70 éves volt. Amikor utoljára láttam, a Honvéd utca 10. számú háza előtt állt, mellette egy egyenruhás pénzügyőr és több nagy csomag. Kerékpárral haladtam tőlük körülbelül tíz méterre. Később jöttem rá, hogy ez a gettóba szállításuk napja lehetett, és valami szállító járműre vártak. Továbbá hogy a pénzügyőrség leltározta a visszamaradt értékeket, és lezárta-lepecsételte a lakást, üzletet stb.

A fia, Willner Béla (*mh.*) 49 éves, Willner Béláné (*mh.*) 44 éves. Leányaik: Willner Magdolna (*mh.*) 22, Willner Rozália (*mh.*) 20 évesek voltak. A Fő utca 88. szám alatt laktak, és ott volt egy jól menő fűszer és textil üzletük. A család jómódban élt, minden fényűzés nélkül, de csodálkoztam azon, hogy a két lány a hatodik elemi iskola után nem tanult tovább. Nem is dolgoztak. Rózsai időnként helyettesítette az apját az üzletben. Magda férjhez ment 1940-ben. Férje Kovács György (*té.*) jászberényi kisiparos. Gyermekük: Kovács Péter (*mh.*) 3 éves, Kovács András (*mh.*) 6 hónapos. A Kovács család a deportáláskor Jászberényben lakott. A háború után csak Kovács György tért haza. Willner Béla is túlélte a háborút, de néhány nap múlva meghalt. Súlyos tifuszos beteg volt.

Willner Béla testvére, Róth Adolfné (*mh.*) 45 éves, Róth Adolf (*mh.*) 50 éves, leányuk, Róth Lili (*mh.*) 22 éves. Ő sem tanult tovább. A családnak a Fő utca 57. szám alatt volt lakása és kocsmája. Ezen kívül Róth szalastakarmány kereskedő is volt. A felvásárolt szénát, szalmát két munkása egy présgéppel fél köbméteres bálákba préselte. Bálákban a szállítás egyszerűbb volt.

Klein Márkus (*mh.*) 60 éves, Klein Márkusné (*mh.*) 55 éves, a Piac tér 1. szám alatt laktak. Kleinének ott volt egy kis textil üzlete. A férj nyersbőr felvásárló volt, és mindenki Maxi bácsinak hívta. Vallásos okból szakállt viselt. Szinte mindennap lehetett látni az utcán, házakhoz járt nyúl, kecske, birkabőrt vásárolni.

¹ A szerző jákóhalmi születésű, a negyvenes évek közepén a községben élt, elszármazottként gyakran publikálja visszaemlékezéseit..

Nagyon egyszerűen, szegényesen öltözött volt mindig. Volt egy fiuk, Klein Móric, aki '44-ben a gimnáziumba kerékpárral járt, néha gyalog. Érettségi után a prágai műszaki egyetemen tanult, ahol kitűnően végzett. Utána Budapesten, a Weiss Manfréd gyárában helyezkedett el mint mérnök. Néhány év után főmérnök lett, és így többször meghívták a tulajdonos Weiss családhoz. Ebből később házasság lett. 1944 nyarán a három leggazdagabb budapesti zsidó család a német megszállókkal kiegyezett. A vagyonuk átadása fejében a három család 55 tagját német repülőgép az akkori semleges Madridba szállította. Erről Andorka Rudolf, a madridi magyar követség ügyvivője is beszámolt emlékiratában. A családok a vagyonuk kisebb részét hivatalosan is kivihették. Például jelentős mértékben aranyrudakat is elvámoltattak. Később ezek a családok az USA-ba utaztak, így Klein Móric is.

Barna József (*mh.*) 60 éves, Barna Józsefné (*mh.*) 54 éves. A mai Dózsa György út 5. szám alatt lakás, nagy üzlet és gazdasági udvar volt. Az istállóban két ló, amelyeket állandó férficseléd gondozott, és művelte a család 10-15 hold földjét. Volt egy állandó női cseléd is. Ő végezte a háztartási munkát. A nagy üzletben fűszer és textiláru volt. A házaspár általában ott tevékenykedett. Barna úr elegánsan, nyáron is csokornyakkendőben, csendesesen, méltóságteljesen dolgozott. A feleségét is szépen öltözve, felékszerezve láttam, ha ritkán betértem az üzletükbe. Volt egy lányuk, 32 éves, Barna Margit (*mh.*) Jászdózsán lakott családjával. Onnét vitték el, és ő sem tért vissza. De gyakran járt a szülőkhöz, főleg ünnepeken, amikor lovas fogattal mentek a jászberényi zsinagógába. Fiuk, ifjú Barna József (*té.*), aki 1944-ben 34 éves volt, Maxi bácsi fiával együtt járt gimnáziumba, majd a műszaki egyetemre Prágába. Mint mérnök Budapesten dolgozott és lakott. Az ő fia, a legifjabb Barna (*té.*), 1944-ben 9 éves, több nyáron a nagyszülőknél nyaralt. A fiatalok Budapesten a deportálást elkerülték. 1945 nyarán jelentek meg a nagy üzletben, ahol akkor a cipő ktsz 20-30 embere dolgozott. Talán egy rendőrrel érkeztek, és az üzlet sarkában felfeszítették a padlót, ahol ékszerek, pénz és iratok voltak. Később az ingatlanokat eladták, és visszatértek Pestre. Korábban egy önkényes beköltöző már keresett kincseket, de csak a családi ezüstöt találta meg, amit el is tulajdonított.

Fränkl Jenő (*mh.*) 42 éves, Fränkl Jenőné (*mh.*) 35 éves, gyermekük nem volt. 1939-ben érkeztek Budapestről, és egy cipőgyárat létesítettek a Piac tér 3. számú házuk udvarán.

Volt olyan időszak, hogy száz alkalmazottjuk dolgozott, de a cipők kézi eszközökkel készültek. A gyár gépei 1943 végén érkeztek meg, de már nem szerelték fel. Sok cipész katona lett, és a zsidók jogait is egyre korlátozták. Például volt autójuk, de nem használhatták. Fränkl úr taxival járt Budapestre anyagot beszerezni és a cipőket eladni. A Fränkl házaspár a deportálás napján a lakásuk előtt áll az udvaron. A lakás ajtaja már zárva, lepecsételve, mellettük egy idegen. Egy tanuló lány (K. Ida) néhány társával el akart búcsúzni tőlük, de Fränklné intett a kezével, hogy ne közeledjenek. A deportálás előtt elrejtettek a pince egy részében kéttonnányi bőrárut és befalazták. Az ostrom után ez az anyag is eltűnt, mint az 50 villanymotor és a körülbelül 1000 pár cipő és bakancs is. Egy szemtanú, mikor ott járt '45 elején, csak 20-30 pár nélküli cipőt látott szétdobálva.

A Fränkl házaspárral érkezett a községbe Gál József, 40 éves, aki a cipőgyár szabázzal vezetője lett. Gál Józsefné (té.) 36 éves, lányuk Gál Edit (té.) 16 éves. A Széchenyi út 20. szám alatt laktak. A két nő zsidónak minősült, bár korábban elhagyták a vallásukat. Áttértek a római katolikusra. Mindhárman minden vasárnap ott voltak a nagymisén.

1944. május közepén egy szép, napos vasárnap találkoztam velük. Mire után Fränkléknél ebédeltek, onnan mentek hazafelé egymás mellett mind a hárman. A férfi fekete öltönyben, a két hölgy egyforma sötétkék kosztümben. Már 15 méterről feltűnt kosztümjükön a sárga csillag. Hallgatagon, szomorúan jöttek velem szembe. A gettóba vonulásuk előtt este már össze voltak csomagolva, háromnapos élelem stb., amikor megjelent náluk egy községközi tisztviselő (N. Tibor), aki közölte, hogy nem kell elmenniük. Azóta sem tudom, hogy kinek, minek köszönheték ezt, de valóban nem mentek értük. Ennek ellenére a két hölgy nem mutatkozott még az udvaron sem a szovjet csapatok érkezéséig (nov. 15.). A férj bejárt dolgozni november 11-ig a cipőgyárba. A család 1945 tavaszán visszaköltözött Budapestre.

Csík Péter 65 éves őskeresztény, kisbirtokos volt. Csík Péterné (té.) 60 éves, aki zsidónak minősült, így a gyermekei is. A Fő út 46. számú házban laktak, de volt 30-40 hold földjük tanyával, ahol bérlő lakott. A föld egy részét eladták gyermekeik taníttatására. Csík Péter (té.) ügyvéd 38 éves, Csík Pál (té.) 35 éves, banktisztviselő. Jászberényben dolgoztak. Csík Erzsébet (té.) 33 éves tanító. Ágón tanított.

Csík Péterrel találkoztam 1944. április közepén. Világosszürke felöltő volt rajta, és a csillagot csak kb. 2 méterről vettem észre. Ez a család május elseje körül eltűnt a faluból. Úgy tudom, Budapesten vészelték át azt a 8-9 hónapot a felszabadulásig. 1945 tavaszán Csík Péter a Kommunista Párt járási vezetője lett. 45 őszén láttam újra a piactéren, egy nagygyűlésen szónokolt. Az ingatlanokat eladták, a házukat a cipő ktsz-nek, ő pedig Budapesten folytatta a pályáját ügyészként.

Szekeres Ferenc (*té.*) 19 éves munkaszolgálatos. Apjának Szolnokon nagy forgalmú cipő üzlete volt, ahová főleg Lukácsi Béla cipésmester szállított, akinek a jobb időkben 40 segéd dolgozott. Szekeres '44 október végén megszökött a munkaszolgálatból, és Lukácsi Béláéknál kapott menedéket néhány napra. November 4-én átköltözött Szabó Mihály kántortanítóhoz, ahol az ott lakó három német tiszt vállalta, hogy elviszik Pestre, mivel ügyis oda kellett menniük. Ez az út rendkívül kockázatos volt minden résztvevő számára. Csak 2-3 év múlva derült ki, hogy sikerült, amikor is Szekeres Ferencről levelet kaptak az USA-ból a megmentőik. Később nagy cipőüzlete lett New Yorkban, erről fényképet is küldött, továbbá időnként dollárokat is. Negyven évig tartott a levelezés.

Kertész György (*té.*) állatorvos 30 éves, első felesége Kertész Györgyné, Klein Magda (*mh.*). Mindketten megjárták Auschwitzot, Kertészné ott is halt meg. Kertész György 1947-ben tűnt fel a faluban, a háború után újra megnősült. Második felesége Kertész Irén egy abonyi római katolikus nemesi család származéka, apai ágon pedig izraelita vallású. Kertész György Berényből járt ki állatokat gyógyítani. 1949-ben költöztek a községünkbe, és Lékó Béla plébános idején a parókián, majd a Fränkl házban is laktak. 2-3 év után visszaköltöztek Jászberénybe.

Ezzel lezárult a jákóhalmi zsidó családok története. 30 személyből 17 a haláltáborban halt meg, a három visszatért Jászberénybe költözött, ahol korábban is lakott. 8 személy Budapestet választotta lakhelyül: Gálék, Csíkék, Barnáék. Ifjú Klein Móric és Szekeres Ferenc az USA-ban folytatták az életüket.

Jelmagyarázat: haláltáborban meghalt: (*mh.*), onnét visszatért, elkerülte: túlélő: (*té.*).